

РУНІЧНИЙ ЗНАК ЯК БАГАТОФУНКЦІОНАЛЬНИЙ ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Розглянуто контекстуальні особливості декодування рунічних знаків-символів, виокремлено функції рунічних знаків-символів.

Ключові слова: руна, знак-символ, декодування, функція, соціальна комунікація.

Рассмотрены контекстуальные особенности декодирования рунических знаков-символов. Выделены функции рунических знаков-символов.

Ключевые слова: руна, знак-символ, декодирование, функция, социальная коммуникация.

The contextual features decoding runic signs and symbols are considered. The function runic signs and symbols are dedicated.

Key words: rune, sign, symbol, decoding, function, social communication.

Сучасний інформаційний простір наповнюють інформаційні контенти, які переважно подають інформацію в її прямому значенні. У стародавні часи інформацію кодували в міфічні образи, байки, метафори, таким чином митець залишав реципієнтові простір для роздумів. Рунічний знак-символ використовували як засіб соціальної комунікації для фіксації передусім сакральної інформації. Властивості знака-символу дозволяють кодувати різні види інформації: текстову, числову. Руни в тексті виконували декілька функцій: інформаційну, естетичну, оберегову, тобто забезпечували високий ступінь кодування інформації з метою її захисту від профанного сприйняття, тому достатньо не декодованими є рунічні рукописні книги, які досі приховують сакральні знання минулих часів.

Сучасну теорію соціальної комунікації розробляють учені А. Соколов, Б. Семеновкер, Г. Почепцов, Ю. Столяров, В. Ільганаєва, Н. Кушнарєнко, А. Соляник, І. Давидова, І. Демідова, Д. Шишкін, В. Райх, Ю. Тен та ін. Це дослідження зосереджено на формуванні теоретичних засад символічної комунікації на основі аналізу тисячолітнього досвіду використання рунічних знаків.

Незважаючи на те, що в теорії соціальних комунікацій існують численні, хоча і фрагментарні, дослідження, в яких висвітлюються проблеми знаків-символів, однак семантична, синтаксична та прагматична особливості рунічної символічної системи недостатньо розкриті з позиції соціокомунікативного підходу. Використання символів у соціально-комунікативному просторі завжди було актуальною темою для вивчення, але в останнє десятиліття їй приділяється особлива увага у зв'язку зі збільшенням обсягів інформації та відповідною необхідністю фіксувати складні багатозначні групи понять в один графічний знак-символ.

Мета статті — визначити властивості рунічних знаків-символів у соціокомунікативному просторі.

Специфіка рунічного знака-символу як засобу фіксації інформації — у його багатозначності: кожний рунічний знак має близько двадцяти семантичних значень, залежно від контексту викладення твору, його функціонального та цільового призначення. Проаналізуємо детально руни Еваз (використовується нині, як літера М). Еваз — дев'ятнадцята руна Футарка — Ehwaz — рух, прогрес. Знак переходу в нову якість і подальший рух, пошук нових місць проживання, нових підходів до розвитку бізнесу. Вона також позначає вдалі зміни будь-якої ситуації. Для Еваз характерні поступовий розвиток і стійкий прогрес, повільне зростання через послідовні зрушення й зміни. Це може стосуватися як справ, так і розвитку ідей. Лозунг: «Вам щастить, і Вам таланить».

Окрім того, що руна належить до алфавітів багатьох мов, знак-символ Еваз часто використовують у логотипах брендів. Завдяки сакральному значенню цієї руни бізнес компаній успішно розвивається (Рис. 1).

Рис. 1. Руна Еваз у логотипах

Рунічні знаки-символи трансформувалися в літери, які ввійшли до алфавітів європейських мов: 10 знаків — у англійську абетку, 7 — українську, три знаки стали математичними символами (руни Кано — знак «більше-менше», Гебо — «множення», Дагаз — «безкінечності»).

Рис. 2. Рунічні знаки-символи Кано, Гебо, Дагаз

Важливою властивістю рунічного знака є те, що він може позначати не окремий об'єкт або конкретне явище, а групу об'єктів. У зв'язку із цим вводиться поняття семантичного обсягу знака-символу. Чим більше інформації про конкретні об'єкти реального світу містить певний знак, тим більше його семантичний обсяг. Для знаків майже всіх відомих нині рунічних систем характерна багатозначність. Рунічний знак-символ має великий семантичний обсяг, причому як за кількістю значень окремих понять, так і за глибиною їх

трактувань. Ця багатозначність зумовлює властивості прагматичної складової рунічних знаків, які використовувалися для позначення:

- сакральних символів під час здійснення пророцтв;
- тамги (тамга — (тюрксько-монгольське), особливий знак (клеймо, тавро), яким позначалася власність (худоба, майно); відбиток печатки, документ або грамота з ханською печаткою, з часом тамга стала знаком роду, трансформувалася в геральдичні знаки та торгові марки;
- символів в орнаментах (на одязі, рушниках, зброї, татуюваннях);
- складу, пізніше фонему в рунічній письмовій системі;
- цифр у рунічних календарях.

Рис. 3. Тамга, руна Альгіз в амулеті, декорі одягу.

Унікальною властивістю деяких рунічних знаків є те, що при однаковій графічній формі вони відрізняються назвою залежно від культурної належності користувачів. Наприклад, тюркська руна-тамга Архар (горний баран) і скандинавська руна Альгіз (захист) однакові за графічною формою, семантичне значення також спільне — взаємозв'язок з родом, функція знаків — оберегова.

Нині відомо близько десяти рунічних знакових систем: етруські, тюркські (орхоно-енісейські), готські, скандинавські, англо-саксонські, слов'янські, маркоманічні та ін., які мають подібні знаки-символи. Більшість рунічних написів збереглися на кам'яних носіях, тому що рукописні написи на дерев'яних дошках або пергаменті знищувалися в період зміни релігійної парадигми.

Однак збереглися нечисленні рунічні рукописи й у формі кодексу. Так, справжньою скарбницею сакральної інформації, семантична складова якої досі повністю не декодована, є «Книга пророцтв» — давньотюркська писемна пам'ятка (IX ст.). Вона належить до часів Уйгурського каганату, її розмір 13,75 на 8,75 см., складається зі 104 сторінок, написана від руки тюркським рунічним письмом. У 1907 р. «Книгу пророцтв» разом з іншими рукописами придбав археолог А. Стейн у служителя храму «Печера 1000 Будд» (провінція Ганьсу, Китай).

Перші спроби декодування цієї писемної пам'ятки, яка зберігається нині в Британському музеї, належать датському тюркологowi Вільгельму Томсену [8]. Дослідник І. В. Стеблева реконструювала в тексті книги віршовану форму. Вона стверджує, що книга призначалася для «молодшого дінтара» та «бурвагурі» — служителів

маніхейської громади, складається із шістдесяти п'яти поетичних мініатюр, що містять описи станів різних об'єктів, істот, ситуацій, кожна з яких закінчується висновком «це добре» або «це погано» [7]. Цей факт дозволяє виявити подібність подання символічної інформації в «Книзі пророцтв» та давньокитайській «Книзі змін», що містить шістдесят чотири символічні метафори, які використовують для ворожіння з метою пророцтва. Так, зміст одного із символічних висловів тюркського рукопису такий: «Білий кінь, обравши свого супротивника в трьох станах буття, примусив його до покаяння та молитви, кажучи: «Не бійся! Молись гарненько! Не бійся! Благай гарненько!» Так знайте — це добре!». З метою декодування сенсу цього вислову дослідник С. Кляшторний неодноразово вирушав в експедиції для дослідження настінних розписів маніхейського храму в Кочо і знайшов графічне зображення білого коня, як духовного наставника Бодхісаттви [3].

Важливо підкреслити, що в рунічних текстах можливі декілька варіантів декодування як рунічних знаків, так і символічних метафор, оскільки один рунічний знак може позначати декілька звуків залежно від синтаксичної послідовності його написання.

Рис. 4. Сторінки з давньотюркської «Книги пророцтв»

Прикладом використання рунічних знаків для позначення чисел є «Computus Runicus» — скандинавський рунічний календар, копію якого вироблено в 1328 р. на шведському острові Готланд. Текст цієї стародавньої пам'ятки був декодований та опублікований у 1626 р. під назвою «Computus Runicus» лікарем з Данії Оле Ворм (Olae Worm) [10].

Цей рукопис являє собою рунічний календар, у якому на одній стороні позначалися рунічними знаками числа від 14 квітня до 13 жовтня — «безнічні дні» або сезон літа за скандинавським календарем; на іншій — від 14 жовтня до 13 квітня: «короткі дні» — сезон зими. Для позначення днів у рунічних календарях використовувався порядок із семи рун, який циклічно повторювався; позначення років — з дев'ятнадцяти рун (дев'ятнадцять «золотих чисел» для знаходження повного місяця): кожне з дев'ятнадцяти чисел позначалося руною; її числове значення визначалося алфавітним порядком; для трьох відсутніх чисел ($16 + 3 = 19$) створені додаткові руни:

Arlaug — на позначення числа «17», Tvímaður — «18», Belgror — «19». Пізніше дні почали позначати рисками, а «золоті числа» — арабськими цифрами.

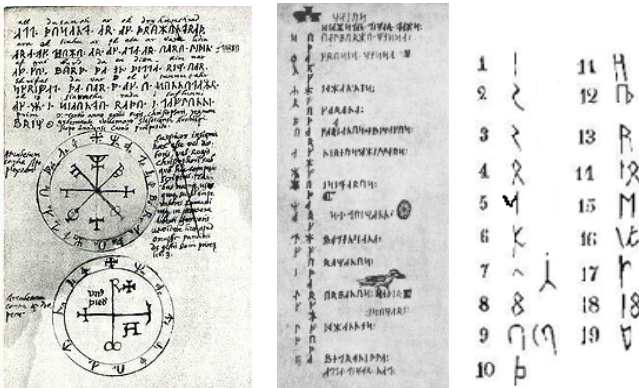

Рис. 5. Сторінки з рукопису «Computus Runicus»

Семантична багатозначність знаково-символьних форм притаманна й написаному рунічними знаками відомому слов'янському рукопису — «Велесовій книзі», автентичність якої поки що остаточно не доведена. Українська дослідниця, доктор філософських наук Г. Лозко, характеризуючи міфологічну складову «Велесової книги», визначає її як «Волховник», скрижаль буття українського народу. «Текст «Книги» накреслений знаками, що являють собою суміш протоглаголиці, деванагарі та рунічного письма. Текст «Велесової книги» сповнений старовинних мовних форм, стародавніх висловів, про походження і сенс яких можна лише здогадуватися» [4]. Аналіз фотокопій стародавньої слов'янської пам'ятки писемності (рис. 6) як єдиного матеріального свідчення, що підтверджує її існування, дозволяє вченим констатувати, що «Велесова книга» — це близько сорока букових дощечок приблизно одного розміру — 38 × 22 см., товщиною в півсантиметра. Конструктивно одні дощечки з'єднувалися між собою як книга, інші — як альбом. На них накреслені прямі паралельні лінії, безпосередньо під якими розміщено знаки, як в індійському письмі деванагарі. Це «підвішене» письмо, в якому літери ніби прикріплюються до лінії рядка, а не розміщуються на ньому. Порівнюючи письмо деванагарі зі слов'янською руницею, дослідники В. Гриневич, І. Свиридова, М. Серяков, Б. Яценко констатують: передусім обидва види писемності були складовими й первинно застосовувалися для фіксації сакральної інформації [1; 4; 7]. Цей стиль характерний для стародавніх українських «Київських глаголических листків», у яких на кількох аркушах літери вирівнюються по верхній лінії [6].

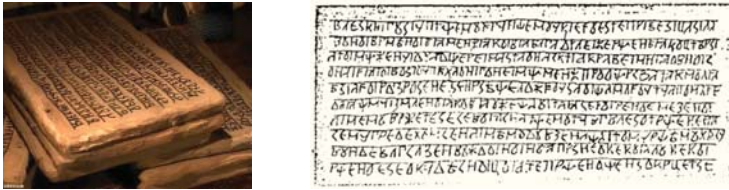

Рис. 6. Фотокопії «Велесової книги»

Відомості про історію тексту до моменту публікації надав емігрант, автор слов'янського фольклору Ю. Миролюбов. Дослідник А. Залізник критично зазначає, що «Велесова книга» є сумішню декількох мов — російської, української, польської, чеської, однак ця особливість пояснюється українським відомим славістом Б. Яценком, на думку котрого «Велесова книга» була створена не в Новгороді, а на Поліссі [9]. Слід погодитися із цією позицією, оскільки здійснене нами дослідження походження поліського говору підтверджує раціональність концепції Б. Яценка. Полісся — це історико-культурна та фізико-географічна область, розташована в Поліській низині, територія якої поділена між чотирма державами: Україною, Польщею, Білоруссю та Росією. Українське і білоруське Полісся — це ареал побутування поліського говору. Поліський говір, поширений на території України, називають північним діалектом української мови, на території Білорусі — поліським говором у складі білоруської мови [2]. Г. Лозко доводить, що «Велесова книга» є писемним документом цілком виразного жанру. Вона не має єдиної композиції або сюжету, хронологічної послідовності описуваних подій. Це не художній твір, не історичний літопис, не християнське «повчання». «Велесова книга» — це язичницький Волховник, тобто збірка проповідей Волхвів, слов'янських молитов та треб» [4]. Декодування цієї пам'ятки ускладнюється складовим письмом архаїчних слів, що мають декілька символічних сенсів, які вміло кодувалися в байки. Слід підкреслити, що таким стилем написаний відомий карело-фінський поетичний епос — Калевала, що складається з 50 рун (пісень), зміст яких наповнено творами історико-міфічного жанру. Тобто пісні, байки або гімни були найпоширенішим жанром рунічних протокниг.

Рунічна знакова система використовувалася й на території сучасної Європи, про що свідчать рунічні рукописи: «Computus Runicus», «Codex Runicus», «Fasti Danici», «Cotton Domitian», «Codex Salisburgensis» та ін. Так, «Codex Runicus» — пам'ятка сканійського права (Швеція, історична область Сканія, приблизно 1300 р.). Назва рукопису відбиває знакову й конструктивну складові пам'ятки, виконаної у формі кодексу — ранньої форми книги, що являє собою листи пергаменту, складені й скріплені разом між двома дерев'яними обкладинками.

Рис. 7. Сторінка з рунічного рукопису «*Codex Runicus*»

«*Codex Runicus*» — найстаріший серед тих, що збереглися до нині, провінційних законів (202 сторінки). Цей «Кодекс» є одним з небагатьох рунічних текстів, зафіксованих на пергаменті. Ініціали рукопису пофарбовані в різні кольори, а рубрики виділені червоним. Кожна руна в змісті «Кодексу» відповідає літері латинського алфавіту.

Отже, рунічний знак є багатофункціональним засобом соціальної комунікації. Дослідження походження символічної комунікації дозволяє стверджувати, що в процесі декодування знаків-символів необхідним є врахування історичного та соціокультурного контексту, який зумовлював унікальність лінгвокоду кожного різновиду символічних знакових систем. Визначення загального й особливого в символічній комунікації різних народів світу у подальших дослідженнях уможливить виявлення закономірностей кодування-декодування інформації, точніше з'ясувати семантичне наповнення інформаційних повідомлень, що залишилися з минулого, та прогнозувати еволюційні зміни комунікативних засобів у майбутньому.

Список літератури

1. Гриневич Г. С. Праславянская письменность. Результаты дешифровки / Г. С. Гриневич. — М., 1999. — Том 2. — С. 15.
2. Климчук Ф. Д. Полесские говоры в составе украинского и белорусского языков / Ф. Д. Климчук // Полесье. Материальная культура. — Киев, 1988. — С. 60–61.
3. Кляшторный С. Г. Манихейский мотив в древнетюркской «Книге предзнаменованной» / С. Г. Кляшторный // Тюркологич. сб. — М. : «Восточная литература», 2005. — С. 195.
4. Лозко Г. Велесова Книга — Волховник / Г. Лозко. — Вінниця : Континент-Прим, 2004. — 504 с.
5. Макаев Э. А. Язык древнейших рунических надписей / Э. А. Макаев. — М., 1965. — 180 с.
6. Німчук В. В. Київські глаголичні листки / В. В. Німчук. — Київ : Наук. думка, 1993. — 140 с.

7. Стеблева И. В. К реконструкции древнетюркской религиозно-мифологической системы / И. Стеблева // Тюркологич. сб. — 1971. — М., 1972. — С. 215–16.
8. Томсен В. Дешифровка орхонских и енисейских надписей / В. Томсен // Записки Восточ. отд. Император. русск. археологич. общ. — Т. VIII. — 1894. — С. 27 — 63.
9. Яценко Б. Велесова книга: духовний заповіт предків / Б. Яценко, В. Яценко. — Київ : «Велес», 2004. — 256 с.
10. Computus Runicus [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.arild-hauge.com/computus_runicus.htm — Назва з екрана.

Надійшла до редколегії 20.08.2014 р.

УДК 791.221.8:82-343

О. О. КУХАРЕНКО

СИНДБАДІАДА В МУЛЬТИПЛІКАЦІЇ: ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СЮЖЕТУ Й ОБРАЗУ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ

Доведено, що трансформація образу Синдбада в мультиплікації відбулася відповідно до вимог часу й умов створення екранних творів.

Ключові слова: мультиплікація, «Тисяча й одна ніч», Синдбад.

Доказується, що трансформація образу Синдбада в мультиплікації состоялась соответственно с требованиями времени и условиями создания экранных произведений.

Ключевые слова: мультипликация, «Тысяча и одна ночь», Синдбад.

It will be that transformation of appearance of Sinbad in making of animated cartoon took place in accordance with the requirements of time and terms of creation of CRT works.

Key words: making of animated cartoon, «Thousand and one night», Sindbad.

Синдбад-мореплавець із «Тисячі й однієї ночі» став чи не найпопулярнішим героєм художнього й мультиплікаційного кінематографа. Мета статті — класифікація анімаційних фільмів, у яких фігурує персонаж всесвітньо відомої збірки східних казок [3, с. 263–344]. Вона є своєрідним продовженням попередньої праці, в якій досліджувалися образ Синдбада й інтерпретація літературних сюжетів у художньому кіно¹. Методом дослідження обрано змістову частину екранних творів про мореплавця, яка, окрім трансформації сюжетів, характеризує й образ головного персонажа.

Екранна Синдбадіада розпочалася з мультиплікації. Причому до першого художнього фільму створено кілька анімаційних — у США й Радянському Союзі. 1935 р. достатньо відома на той час студія «Celebrity Productions» випустила короткометражний фільм

¹ Кухаренко О. О. Екранна синдбадіада як експлуатація кінематографом персонажа та сюжетів східної казки / О. О. Кухаренко // Культура України : зб. наук. пр. — Харків : ХДАК, 2011. — Вип. 35. — С. 184–193.